

INGLIZ VA O‘ZBEK DIPLOMATIK NUTQIDA FRAZELOGIZMLARNING LINGVOPRAGMATIK FUNKSIYALARI

O‘zDJTU 1-bosqich tayanch doktoranti

Shamshiddinov To‘lqinjon G‘ofurjon o‘g‘li

shamsiddinovtolqin25@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek diplomatik diskursida qo‘llaniladigan frazeologik birliklarning lingvopragmatik funksiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqot diplomatik matnlar, xalqaro bayonotlar, BMT rezolyutsiyalari hamda rasmiy nutqlarda uchraydigan barqaror birikmalarni qiyosiy tahlil qilishga asoslanadi. Ingliz diplomatik nutqida “constructive dialogue”, “confidence-building measures”, “bridge-building efforts” kabi neytral–yumshatuvchi frazeologizmlar, o‘zbek diplomatik uslubida esa “o‘zaro manfaatli hamkorlik”, “tinchlik yo‘li bilan hal etish”, “keng qamrovli islohotlar” kabi formulalar pragmatik yumshatish, murosaga chaqirish, hamkorlikka undash kabi maqsadlarga xizmat qilishi aniqlanadi. Maqolada frazeologizmlarning illokutiv kuchi, muhokama jarayonidagi vazifasi va madaniy belgilanganlik darajasi yoritilgan.*

This article analyzes the linguopragmatic functions of phraseological units used in English and Uzbek diplomatic discourse. The study is based on a comparative analysis of stable expressions found in diplomatic texts, international statements, UN resolutions, and official speeches. It has been determined that in English diplomatic language, neutral–mitigating phraseologisms such as “constructive dialogue”, “confidence-building measures”, and “bridge-building efforts”, and in Uzbek diplomatic style, formulas such as “mutually beneficial cooperation”, “peaceful resolution”, and “comprehensive reforms” serve the purposes of pragmatic mitigation, calling for compromise, and encouraging cooperation. The article highlights the illocutionary force of phraseologisms, their role in the discussion process, and their

degree of cultural specificity

В данной статье анализируются лингвопрагматические функции фразеологических единиц, используемых в английском и узбекском дипломатическом дискурсе. Исследование основано на сравнительном анализе устойчивых выражений, встречающихся в дипломатических текстах, международных заявлениях, резолюциях ООН и официальных речах. Установлено, что в английской дипломатической речи такие нейтрально-смягчающие фразеологизмы, как “constructive dialogue”, “confidence-building measures”, “bridge-building efforts”, а в узбекском дипломатическом стиле формулы типа “взаимовыгодное сотрудничество”, “урегулирование мирным путём”, “комплексные реформы” служат целям прагматического смягчения, призыва к компромиссу и стимулирования сотрудничества. В статье раскрываются иллокутивная сила фразеологизмов, их функции в процессе обсуждения и степень культурной обусловленности.

Kalit so‘zlar: diplomatik diskurs, frazeologizm, lingvopragmatika, metafora, yumshatish strategiyasi, politeness.

Keywords: diplomatic discourse, phraseologism / idiom linguopragmatics, metaphor, mitigation strategy / softening strategy, politeness

Ключевые слова: дипломатический дискурс, фразеологизм, лингвопрагматика, метафора, стратегия, смягчения, вежливость

Kirish

Zamonaviy diplomatik diskurs global siyosiy kommunikatsiyaning muhim tarkibiy qismidir. Diplomatik nutqning asosiy vazifasi ziddiyatlarni yumshatish, murosaga chaqirish va tomonlar o‘rtasida konstruktiv muloqotni yo‘lga qo‘yishdan iborat. Shu bois bu sohada qo‘llaniladigan til vositalari yuqori darajada kodlangan, ehtiyotkor, ko‘p ma’noli va pragmatik jihatdan boy bo‘ladi. Frazeologizmlar

diplomatik tilning eng faol tarzda ishlatiladigan unsurlaridan bo‘lib, ularning semantik va pragmatik xususiyatlarini tadqiq etish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biridir.

Adabiyotlar sharhi

Frazeologizmlarning semantik va pragmatik xususiyatlari A. V. Kunin, G. Lakoff, J. Searle, B. Fraser kabi tilshunoslar tadqiqotlarida keng yoritilgan. Diplomatik nutqning lingvistik tabiati esa Y. Matveeva, R. Harris, G. Allen, shuningdek, o‘zbek tilshunosligida M. Xolbekov hamda M. Yo‘ldoshev ishlarida uchraydi.

Ingliz diplomatik diskursida hedging strategiyalari (Brown & Levinson), metaforik konseptlar (Lakoff & Johnson) va neytral-texnik leksika muhim o‘rin tutsa, o‘zbek diplomatik matnlarida murosaviylik, hurmat kategoriyasi, madaniy muloyimlik va an’anaviy diplomatik formulalar ustuvordir. Adabiyotlar diplomatik frazeologizmlarning xalqaro siyosiy munosabatlarda mediatsiya, yumshatish va ko‘prik qurish funksiyalarini bajarishini tasdiqlaydi.

Metodologiya

Tadqiqot quyidagi usullarga tayandi: qiyosiy tahlil, frazeo-semantik tahlil, pragmatik–diskursiv tahlil, kontekstual analiz, semantik xaritalash.

Material sifatida ingliz tilidagi AQSh Davlat Departamenti bayonotlari, BMT rezolyutsiyalari, Buyuk Britaniya tashqi siyosat hujjatlari hamda o‘zbek tilidagi O‘zbekiston Respublikasi TIV bayonotlari, prezident nutqlari va rasmiy hukumat ma’lumotlari korpusi tanlab olindi.

Munozara va natijalar

1. Diplomatik nutqda frazeologizmlarning vazifalari.

Frazeologik birliklar diplomatik matnlarning kommunikativ strategiyasini tashkil etuvchi muhim unsurlardir. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ular quyidagi funksiyalarni bajaradi:

Yumshatish(hedging): *constructive dialogue, positive steps, mutual understanding* kabi iboralar keskin bahoni neytrallashtiradi va mojaro o‘rniga konstruktiv muloqotni taklif qiladi.

Murosaga chaqirish:

Inglizcha *peaceful settlement, confidence-building measures*

O'zbekcha *tinchlik yo'li bilan hal etish, o'zaro manfaatli yechim*

Ular kuchli illokutiv kuchga ega bo'lib, kelishuvga undaydi.

Hamkorlikni mustahkamlash:

strategic partnership, bridge-building efforts / do'stlik va hamkorlikni mustahkamlash.

Xavfsizlikni ta'kidlash:

regional stability, joint efforts against common threats / mintaqaviy barqarorlik.

Pozitsiyani bilvosita ifodalash:

we are closely monitoring the situation kabi iboralar aniq baho berishdan qochish strategiyasiga xizmat qiladi.

2. Ingliz diplomatik nutqida frazeologizmlar.

Ingliz diplomatik diskursi metaforik modellarga boy bo'lib, ular siyosiy maqsadlarni bevosita emas, balki obrazli tarzda yetkazadi:

BRIDGE metaforasi: *bridge-building efforts* — integratsiya va yaqinlashuv.

ROAD metaforasi: *path to peace, move forward, roadmap* — jarayon va kelajakni belgilash.

OPPORTUNITY metaforasi: *window of opportunity* — qulay siyosiy sharoitni ifodalash.

Bunday birliklar muzokaraga chaqiruvchi yumshoq ta'sir kuchi bilan ajralib turadi.

3. O'zbek diplomatik nutqida frazeologizmlar.

O'zbek diplomatik nutqi milliy-madaniy qadriyatlarga asoslangan bo'lib, unda hurmat, muloyimlik, barqarorlik va hamkorlikni ta'kidlovchi iboralar ustuvor:

- *o'zaro hurmat va ishonch asosida*
- *tinchlik va barqarorlik sari dadil qadam*
- *keng qamrovli islohotlar*
- *o'zaro manfaatli hamkorlik*

Bu birliklar diplomatik etikani aks ettiradi va murosaga tayyorlik ruhini yaratadi.

4. Qiyosiy tahlil.

Funksiya	Ingliz diplomatik nutqi	O'zbek diplomatik nutqi
Yumshatish	hedging, metaforik abstraksiyalar	muloyimlik formulalari
Murosaga chaqirish	<i>confidence-building</i>	<i>o'zaro manfaatli yechim</i>
Hamkorlik	<i>strategic partnership</i>	<i>do'stlik va hamkorlik</i>
Pozitsiyani yashirish	monitoring formulas	davomiylikni bildiruvchi umumiy iboralar
Emosional neytrallashtirish	abstrakt leksika	madaniy-muloyim ifodalar

Natijalar shuni ko'rsatadiki, frazeologizmlar ikki til diplomatik diskursida turli madaniy va siyosiy omillar bilan shakllanadi. Ingliz diplomatik nutqidagi metaforik-abstraksiyalar diplomatiyani texnik jarayon, kelajak rejalashtirish yoki konstruktiv qurilish sifatida tasvirlaydi. O'zbek diplomatik nutqida esa tilning madaniy etikasi — hurmat, murosaviylik, ehtiyotkorlik – ustuvor rol o'ynaydi.

Shunga qaramay, har ikki til uchun umumiy jihat mavjud: frazeologizmlar diplomatiyaning yumshoq kuch (soft power) vositasi sifatida xizmat qiladi va rasmiy muloqotning strategik mohiyatini belgilaydi.

5. Diplomatik matnlarda frazeologizmlarning kontekstual qo'llanilishi.

Diplomatik diskursda frazeologizmlar faqat tilning estetik komponenti emas, balki kommunikativ strategiyani amalga oshiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Frazeologizmlar diplomatik matnlarda odatda quyidagi kontekstlarda qo'llaniladi:

Mojaroni yumshatishda:

We encourage all parties to return to constructive dialogue.

→ konstruktiv muzokaraga undash.

“Mojaroni tinchlik yo‘li bilan hal etish eng maqbul yo‘ldir.”

→ milliy diplomatik yumshoqlik modeli.

Diplomatik tanqidni yumshatishda:

We express our deep concern...

→ bevosita tanqid o‘rniga ehtiyotkorlik.

“Vaziyat bizda o‘ziga xos tashvish uyg‘otmoqda.”

→ muloyim ogohlantirish.

Hamkorlikni rag‘batlantirishda:

We are committed to strengthening our strategic partnership.

→ siyosiy iliqlik va istiqbol.

“O‘zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirishga tayyormiz.”

→ ijobiy ikki tomonlama munosabat.

6. Frazologizmlarning lingvopragmatik tahlili.

Frazelogik birliklar diplomatik diskursda quyidagi pragmatik strategiyalarni amalga oshiradi:

Hedging: noaniqlik, ehtiyotkorlik, keskinlikni kamaytirish.

Illokutiv kuchni belgilash: *urge, encourage, call on* kabi iboralar chaqiriq, tavsiya, ogohlantirish ma’nolarini kuchaytiradi.

Metaforik konseptualizatsiya: diplomatik mazmunni yumshoq, obrazli shaklda uzatadi.

Madaniy belgilangan pragmatika: ayniqsa o‘zbek tilida hurmat kategoriyasi asosiy kommunikativ mezonlardan biridir.

7. Ingliz va o‘zbek diplomatik nutqida frazeologizmlarning farqli jihatlari

Madaniy-pragmatik farqlar Ingliz diplomatik nutqi yuqori darajada neytral va abstrakt. O‘zbek diplomatik nutqi milliy qadriyatlarga tayanadi, hurmat va muloqot odobi muhim.

Semantik struktura farqlari ko‘proq metaforik-siyosiy konstruksiyalar ishlatiladi:

roadmap, mutual engagement, shared values barqaror formulalar ko'proq uchraydi:

o'zaro manfaatlar, tinchlik yo'li, mustahkam hamkorlik

Pragmatik maqsadning ifodalash usuli Ingliz tilida yumshoqlik hedging orqali beriladi. O'zbek tilida yumshoqlik madaniy muloyimlik orqali ifodalanadi.

8. Amaliy misollar tahlili.

Quyida ikki tilga oid real diplomatik iboralar tahlil qilinadi.

Ingliz matnidan misol:

“We call on all parties to avoid further escalation and engage in constructive dialogue.”

avoid further escalation — mazkur birikma diplomatik hedgingning klassik namunasi bo'lib, keskinlikni kuchaytirishga olib kelishi mumkin bo'lgan harakatlardan tiyilish zarurligini bilvosita ko'rsatadi. Bu ibora vaziyatning jiddiyligini tan olgan holda, bevosita tanbeh bermasdan, taraflarga mas'uliyat yuklaydi. Pragmatik funksiyasi — **mojaroni jilovlash**, baho berishni yumshatish va siyosiy neytrallikni saqlash.

constructive dialogue — diplomatik diskursda ko'p uchraydigan yumshatuvchi frazeologizm bo'lib, muzokaralarning ijobiy, samaraga qaratilgan shaklini ta'kidlaydi. Bu ibora ochiq talab emas, balki **illokutiv da'vat** bilan ifodalangan ehtiyotkor tavsiyanomadir. Unda bir vaqtning o'zida ikki pragmatik maqsad mujassam: (1) murosaga undash, (2) taraflar uchun maqbul bo'lgan muloqot formatini taklif qilish.

Umuman olganda, ingliz tilidagi bu bayonot yuqori darajadagi diplomatik neytrallikka ega bo'lib, keskinlikni kamaytirish va konstruktiv muzokaraga yo'l ochishni maqsad qiladi. Undagi frazeologizmlar to'g'ridan-to'g'ri buyruq emas, balki **bilvosita, muloyim, lekin samarali ta'sir vositasi** sifatida ishlaydi.

O'zbek matnidan misol:

“Mojaroni tinchlik yo'li bilan hal etish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.”

tinchlik yo‘li bilan — o‘zbek diplomatik diskursining markaziy konseptlaridan biri hisoblanadi. Bu formula nafaqat mojaroni bartaraf etish usulini belgilaydi, balki o‘zbek diplomatiyasiga xos qadriyatlar — **murosaviylik, bag‘rikenglik, hurmat va ehtiyotkorlik**ni aks ettiradi. Ushbu ibora milliy diplomatik kodning muhim elementi bo‘lib, vaziyatni keskinlashtirmasdan, taraflarni muloqotga qaytarishga undaydi.

Nutqning umumiy ohangi **murosaviy**, keskinlikdan yiroq bo‘lib, xalqaro siyosiy jarayonlarda O‘zbekistonning tinchlikparvar pozitsiyasini ko‘rsatadi. Iboraning illokutiv kuchi — **kelishuvni rag‘batlantirish**, mojaroni kuchaytirish emas, balki pasaytirish.

Ushbu formulada davlatning strategik pozitsiyasi ochiq buyruq shaklida emas, balki **madaniy-me‘yoriy muloyimlik orqali** ifodalanadi.

Har ikki misol shuni ko‘rsatadiki:

- Ingliz diplomatik nutqida frazeologizmlar asosan **metaforik-abstrakt** va **hedging** paradigmalariga tayanadi.
- O‘zbek diplomatik nutqida esa frazeologizmlar **milliy-madaniy qadriyatlarga** asoslangan bo‘lib, **murosaviylik va tinchlik** g‘oyalarini kuchli pragmatik vosita sifatida uzatadi.

Xulosa

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek diplomatik diskursida frazeologik birliklar: kommunikativ yumshoqlikni ta‘minlaydi, ziddiyatlarni muloqotga yo‘naltiradi, siyosiy pozitsiyani bilvosita ifodalaydi, milliy qadriyatlarga tayangan holda madaniy jihatlarni aks ettiradi, xalqaro kommunikatsiyada rasmiylik va ehtiyotkorlikni ta‘minlaydi. Shuningdek, ingliz diplomatik nutqi ko‘proq metaforik-neytral, o‘zbek diplomatik nutqi esa madaniy-pragmatik xarakterga ega. Frazeologizmlar har ikki tilda ham diplomatik strategiyaning ajralmas qismi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kunin A.V. The Course of Phraseology. Moscow, 1996.
2. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago, 2003.
3. Brown P., Levinson S. Politeness Theory: Universal Aspects of Language Usage. Cambridge, 1987.
4. Chilton P. Analysing Political Discourse. London, 2004.
5. United Nations Official Documents and Press Releases.
6. U.S. Department of State Statements and Briefings.
7. O'zbekiston Respublikasi TIV rasmiy bayonotlari.
8. Xolbekov M. Diplomatik nutqning lingvopragmatik xususiyatlari. Toshkent, 2018.

